UNIVERSITATEA NAŢIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I"

Centrul de Studii Strategice de Apărare şi Securitate

DINAMICA MEDIULUI DE SECURITATE
IUNIE - SEPTEMBRIE 2018

- **EUROPA**
  Provocări interne și instanțe ale instabilității în regiunile învecinate

- **RUSIA**
  VOSTOK 2018

Studiile incluse în acest material vor fi publicate în paginile publicaţiei: *Evaluare Strategică*.

C U P R I N S

CAPITOLUL 1: EUROPA
Provocări interne și instanțe ale instabilității în regiunile învecinate

dr. Cristina BOGZEANU

Uniunea Europeană

Negocierea condițiilor în care *Brexit* se va materializa nu au condus la o soluție mutual acceptabilă, deși guvernul britanic a făcut publică o carte albă în acest sens – Planul Chequers[1]. Prezentarea documentului nu a făcut decât să sublinieze distanța dintre cei care își doresc un Brexit blând și cei care își doresc un Brexit dur[2]. Planul Chequers este considerat inacceptabil și de către Consiliul UE, dat fiind că aceasta presupune doar ieșirea din cadrul normativ al pieței unice și încheierea unui acord de liber schimb care să vizeze doar bunurile, nu și serviciile, libera circulație a persoanelor și capitalului. În plus, se consideră că Planul Chequers subminează și autonomia decizională a UE. Negociatorul UE pentru Brexit, M. Barnier, avertizează că un acord între cele două ar trebui încheiat până în luna noiembrie, în timp ce voci ale scenei politice europene ridică semnale de alarmă asupra riscurilor aferente unui Brexit dur[3], în afara unui acord, nu doar din perspectiva stabilității interne, ci și din cea a creării unui avantaj pentru terți[4].

---

[1] The future relationship between the United Kingdom and the European Union, Presented to Parliament by the Prime Minister by Command of Her Majesty, July 2018, URL: www.gov.uk/government/ publications, accesat la 21 iulie 2018.
[2] D.G., „Nigel Farage revine în politică, acuzând 'trădarea lașă' a premierului Theresa May în negocierea Brexitului", în *Hotnews*, 18 august 2018, URL: https://www.hotnews.ro/stiri-esential-22658796-nigel-farage-revine-politic-acuznd-darea-premierului-theresa-may-negocierea-brexitului.htm, accesat la 18 august; „Marea Britanie/Brexit: Doi vicepreşedinţi ai Partidului Conservator au demisionat", în *Agerpres*, 10 iulie 2018, URL: https://www.agerpres.ro/politica-externa/2018/07/10/ marea-britanie-brexit-doi-vicepresedinti-ai-partidului-conservator-au-demisionat--143122, accesat la 10 iulie 2018.
[3] R.M., „Brexit: UE 27 trebuie să-și „intensifice" pregătirile pentru un eșec al negocierilor (Comisia Europeană)", în *Hotnews*, 19 iulie 2018, URL: https://www.hotnews.ro/stiri-international-22575715-brexit-27-trebuie-intensifice-preg-tirile-pentru-negocierilor-comisia-european.htm, accesat la 19 iulie 2018.
[4] R.M., „Șeful diplomației britanice: Doar Putin s-ar bucura de lipsa unui acord pentru Brexit / Este un moment foarte instabil al istoriei", în *Hotnews,* 31 iulie 2018, URL: https://www.hotnews.ro/stiri-international-22596679-eful-diploma-iei-britanice-doar-putin-bucura-lipsa-unui-acord-pentru-brexit-este-moment-foarte-instabil-istoriei.htm, accesat la 2 august 2018.

În tot acest context, o preocupare majoră este constituită de granița dintre Marea Britanie și Irlanda după Brexit. Având în vedere nu doar ritmul lent în care negocierile avansează, riscurile implicate de un așa-zis „Brexit dur” pentru ambele părți[5], dificultatea de a atinge un consens în această privință inclusiv în planul politicii interne a Marii Britanii și, ulterior, de a negocia o soluție mutual acceptabilă în relația cu Bruxelles, ne face să considerăm probabilă o prelungire a perioadei negocierilor.

Între timp, procesul de relocare a instituțiilor UE din Marea Britanie pe teritoriul altor state membre a continuat. Statul major operaţional al Forţei navale a UE (EU Navfor), care se află în prezent la Northwood (Marea Britanie), va fi instalat la Rota, în sudul Spaniei, care va deveni astfel al cincilea cartier general operaţional al UE. Centrul de securitate maritimă va fi transferat la Brest, în vestul Franţei.

O altă tendință este valorificarea problemei Brexit în discursul eurosceptic, anti-european, naționalist, vizibil în câteva dintre statele membre ale UE[6]. De asemenea, deși numărul trecerilor ilegale de graniță a scăzut cu 96% față de vârful atins în 2015[7], *migrația* continuă să reprezinte una dintre principalele surse de disensiuni între capitalele europene. Statele care s-au opus măsurilor în domeniul migrației stabilite la nivelul UE (Ungaria, Polonia, Italia) și-au menținut pozițiile iar, în cadrul Consiliului european din 28-29 iunie 2018, a fost agreat un nou plan de măsuri[8]. În ceea ce privește *problema statului de drept*, UE se confruntă cu o altă formă de fragmentare internă, de data aceasta ancorată în îndepărtarea anumitor state europene de valorile specific europene.

---

[5] A.L., „Sebastian Kurz: Austria își dorește evitarea unui Bexit dur”, în *Hotnews*, 27 iulie 2018, URL: https://www.hotnews.ro/stiri-international-22590201-sebastian-kurz-austria-dore-evitarea-unui-bexit-dur.htm, accesat la 27 iulie 2018; „Brexit: Guvernul olandez elaborează un ghid pentru eventualitatea ieşirii Marii Britanii din UE fără un acord”, în *Agerpres*, 9 iulie 2018, URL: https://www.agerpres.ro/politica-externa/2018/07/09/brexit-guvernul-olandez-elaboreaza-un-ghid-pentru-eventualitatea-iesirii-marii-britanii-din-ue-fara-un-acord--142429, accesat la 9 iulie 2018.

[6] G.S., „Salvini îi recomandă Theresei May să fie mai dură cu UE în negocierile de Brexit”, în *Hotnews*, 29 iulie 2018, URL: https://www.hotnews.ro/stiri-international-22592107-premierul-italian-recomand-theresei-may-fie-mai-dur-negocierile-brexit.htm, accesat la 29 iulie 2018; I.B., „Brexit: Polonia se apropie de Londra și sparge frontul unificat al europenilor”, în *Hotnews*, 24 iulie 2018, URL: https://www.hotnews.ro/stiri-international-22582503-brexit-polonia-apropie-londra-sparge-frontul-unificat-europenilor.htm, accesat la 29 iulie 2018.

[7] European Council, 28-29 July 2018, URL: https://www.consilium.europa.eu/en/meetings/european-council/2018/06/28-29, accesat la 3 iulie 2018.

[8] *Idem*.

Brexit, migrația, statul de drept descriu provocări cu care UE se confruntă pe plan intern, conținând subiectele în care fenomenul fragmentării în cadrul UE este cel mai vizibil. De altfel, acestea au constituit și principalele puncte de pe agenda *summitului informal de la Salzburg* (19-20 septembrie 2018).

O relevanță similară o are și faptul că, în perioada analizată, instituțiile europene au continuat procedura pentru activarea articolului 7 din Tratatul de la Lisabona atât în cazul Poloniei (iulie 2018)[9], cât și în cel al Ungariei (septembrie 2018). În ciuda avansării către activarea articolului 7 și a tuturor îngrijorărilor exprimate de Bruxelles în ceea ce privește respectarea statului de drept în acest stat, Budapesta anunță ulterior o reformă a sistemului judiciar[10]. Similar, în cursul lunii iulie, președintele polonez semna noua lege a justiției, în ciuda protestelor de stradă și a criticilor formulate de UE[11].

Se conturează, de asemenea, din ce în ce mai clar o solidarizare a statelor europene, care au, într-un fel sau altul, disensiuni cu Bruxelles. Spre exemplu, în condițiile în care se ridică problema activării articolului 7 din Tratatul de la Lisabona, Polonia susținea că va bloca orice sancțiuni ale UE la adresa Ungariei.

Dinamica mediului de securitate la nivel european s-a înscris pe aceeași linie conturată în ultimii ani, caracterizată de tendințe vizibile de fragmentare, dar și de eforturi de a consolida solidaritatea la nivelul UE. Provocarea pare cu atât mai mare cu cât statele a căror politică externă sau internă se îndepărtează de standardele europene în termeni de valori și interese, în condițiile în care statele lider ale UE (Franța și Germania) se confruntă ele însele cu provocări pe plan intern. Pe termen scurt și mediu, vom asista la continuarea acestor tendințe aparent contradictorii – discurs anti-european, concomitent cu eforturi de consolidare a solidarității, dar și

[9] European Commission - Press release, *Rule of Law: Commission launches infringement procedure to protect the independence of the Polish Supreme Court*, 2 July 2018, URL: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-4341_en.htm, accesat la 2 iulie 2018.
[10] D.G., „Ungaria anunță o reformă a sistemului juridic, sfidând îngrijorările UE privind statul de drept”, în *Hotnews*, 20 septembrie 2018, URL: https://www.hotnews.ro/stiri-esential-22712207-ungaria-anun-reform-sistemului-juridic-sfid-ngrijor-rile-privind-statul-drept.htm, accesat la 20 septembrie 2018.
[11] N.O., „Polonia: Andrzej Duda a semnat noua lege a justiției, în ciuda protestelor de stradă și criticilor UE”, în *Hotnews*, 26 iulie 2018, URL: https://www.hotnews.ro/stiri-international-22588252-polonia-andrzej-duda-semnat-noua-lege-justi-iei-ciuda-protestelor-strad-criticilor.htm, accesat la 26 iulie 2018.

cu măsuri de sancționare a derapajelor de la standardele europene. În ciuda tensiunilor existente între anumite capitale europene și Bruxelles, nu considerăm că vom asista pe termen scurt și mediu la o accentuare notabilă a acestora; mult mai probabilă este menținerea lor în aceiași parametri.

NATO-Rusia și dinamica securității europene

Deși declarațiile publice ale anumitor lideri politici înainte de desfășurarea summitului NATO (Bruxelles, 11-12 iulie 2018) indicau un climat tensionat relațiilor dintre Aliați, din Declarația din urma summitului reiese cu claritate menținerea angajamentului față de principiul apărării colective, menținerea posturii de apărare și descurajare, în special la granița de est a Alianței, dar și continuarea efortului de adaptare la evoluțiile mediului de securitate în plan regional și internațional. În acest sens, sunt evidențiate acțiunile agresive ale Rusiei, provocările hibride, provocările cibernetice. De asemenea, este lansată *NATO Readiness Initiative*, menită să contribuie la dezvoltarea unor forțe naționale cu nivel ridicat de pregătire care să fie puse la dispoziția NATO[12]. Notabilă este menținerea abordării mercantiliste a administrației Trump în cadrul summitului[13] (sunt continuare presiunile pentru creșterea investițiilor statelor europene în apărare), dar și a tensiunilor dintre acesta și capitalele europene (Franța, Germania). Declarațiile lui D. Trump privind dependența Germaniei de hidrocarburile rusești[14] au fost urmate de declarații ale cancelarului german, conform căreia nu mai există motive pentru a ne baza pe SUA să impună ordinea mondială în viitor[15].

---

[12] *Brussels Summit Declaration Issued by the Heads of State and Gorvenment participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels*, 11-12 July 2018, URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm, accesat la 12 iulie 2018.

[13] R.M., „UPDATE Donald Trump a avertizat aliații din NATO că dacă nu își majorează cheltuielile pentru Apărare, America va merge de una singură (surse)”, în *Hotnews*, 12 iulie 2018, URL: https://www.hotnews.ro/stiri-international-22563764-donald-trump-lansat-nou-atac-adresa-alia-ilor-din-nato-georgia-ucraina-invitate-seasc-reuniunea-pentru-sesiune-neprogramat.htm, accesat la 12 iulie 2018.

[14] „Merkel spune că Germania nu va depinde energetic de Rusia”, în *Agerpres*, 24 august 2018, URL: https://www.euractiv.ro/economic/germania-rusia-gaze-nord-stream-11643, accesat la 24 august 2018.

[15] „Merkel: Nu ne mai putem baza pe SUA să fie puterea care impune ordinea mondială în viitor”, în *Hotnews*, 20 iulie 2018, URL: https://www.hotnews.ro/stiri-esential-22577643-merkel-nu-mai-putem-baza-sua-fie-puterea-care-impune-ordinea-mondial-viitor.htm, accesat la 20 iulie 2018.

În planul dinamicii dintre actorii regionali, o relevanță notabilă a comportat-o și întâlnirea D. Trump – V. Putin (Helsinki, 16 iulie 2018). Summitul s-a încheiat fără o declarație comună, cei doi lideri de stat participând însă la o conferință de presă comună. Atitudinea conciliantă a lui D. Trump față de politica externă a Rusiei a contrastat puternic cu discursul pe care l-a avut referitor la relația cu Aliații[16], dar și cu măsurile întreprinse ulterior de Casa albă în raport cu Rusia[17]. Ulterior, presa națională și internațională anunța faptul că administrația de la Washington impune noi sancțiuni economice Rusiei, dar și că SUA își dublează numărul de pușcași marini în Norvegia, fapt considerat de Moscova o decizie neprietenoasă. De assemenea, în condițiile în care sunt întreprinși pași concreți către deblocarea negocierilor de aderarea a Macedoniei la NATO și Uniunea Europeană, S. Șoigu declara că Rusia va lua măsuri ca răspuns la atragerea Suediei și Finlandei în NATO[18]. Mai mult, Pentagonul anunță și alocarea a 200 milioane de euro pentru apărarea Ucrainei.

Vecinătatea estică

În tot acest context, mediul de securitate în regiunea Mării Negre rămâne unul instabil. Continuă interceptările de avioane rusești deasupra Mării Negre. Sunt organizate exerciții militare, în care au participat trupe din Transnistria alături de forțe ale Rusiei. Scenariul a inclus exersarea trecerii Nistrului, considerat de către

---

[16] A.L., „NATO: Donald Trump a trimis o scrisoare amenințătoare mai multor aliați, înaintea summitului de la Bruxelles", în *Hotnews*, 29 iunie 2018, URL: https://www.hotnews.ro/stiri-international-22539204-nato-donald-trump-trimis-scrisoare-amenin-toare-mai-multor-alia-naintea-summitului-bruxelles.htm, accesat la 29 iunie 2018; „Trump: Întrevederea cu Putin ar putea fi mai uşoară decât summitul NATO", în *Agerpres*, 10 iulie 2018, URL: https://www.agerpres.ro/politica-externa/2018/07/10/trump-intrevederea-cu-putin-ar-putea-fi-mai-usoara-decat-summitul-nato--143026, accesat la 10 iulie 2018; „Trump spune că întâlnirea cu Putin a fost și mai bună decât summitul NATO", în *Hotnews*, 17 iulie 2018, URL: https://www.hotnews.ro/stiri-esential-22572585-trump-spune-ntlnirea-putin-fost-mai-bun-dect-summitul-nato.htm, accesat la 17 iulie 2018.

[17] „Donald Trump: Germania este total controlată de Rusia", în *Digi24,* 11 iulie 2018, URL: https://www.digi24.ro/stiri/externe/ue/donald-trump-germania-este-total-controlata-de-rusia-961677, accesat la 11 iulie 2018.

[18] I.B., „Serghei Șoigu: Rusia va lua măsuri ca răspuns la atragerea Suediei și Finlandei în NATO (Interfax)", în *Agerpres,* 25 iulie 2018, URL: https://www.agerpres.ro/politica-externa/2018/07/24/serghei-soigu-rusia-va-lua-masuri-ca-raspuns-la-atragerea-suediei-si-finlandei-in-nato-interfax--150176, accesat la 25 iulie 2018.

Kiev o provocare din partea Moscovei[19].

Evoluții semnificative se pot identifica și în cazul crizei ucrainene pe fondul amplificării tensiunilor dintre Federația Rusă și Ucraina în Marea Azov, unde autoritățile ucrainene anunță instituirea unei blocade economice și militare de către administrația de la Moscova. Ambele părți au sporit prezența militară în regiune, iar raporturile dintre cele două rămân tensionate[20]. Toate acestea se derulează în contextul în care după anexarea Peninsulei Crimeea (2014), principala rută de aprovionare maritimă a Ucrainei se face prin Marea Azov, strâmtoarea Kerch și porturile Mariupol și Berdiansk. În 2015, Federația Rusă a finalizat construcția unui pod în Strâmtoarea Kerch, prin care se face legătura rutieră între teritoriul rus și cel al Peninsulei Crimeea. Construcția podului a limitat traficul prin stâmtoarea Kerch și a permis părții ruse să instituie controale ale transporturilor maritime pe această rută.

Balcanii de Vest

Una dintre cele mai importante evoluții în acest spațiu este constituită de progresele înregistrate pe linia soluționării disputei dintre Atena și Skopje cu privire la numele republicii vest-balcanice, un diferend care datează din 1991, când fosta republica iugoslavă și-a declarat independența și care a constituit unul dintre principalele impedimente ale aderării la structurile euroatlantice. Cele două părți au convenit asupra denumirii *Macedonia de Nord*.

[19] „Republica Moldova: Trupele ruse din Transnistria s-au alăturat 'Jocurilor Militare 2018' din Rusia", în *Agerpres*, 8 august 2018, URL: https://www.agerpres.ro/politica-externa/2018/08/08/republica-moldova-trupele-ruse-din-transnistria-s-au-alaturat-jocurilor-militare-2018-din-rusia--158011, accesat la 8 august 2018.

[20] Sergei Popko, „Ukraine Strengthens Military Presence in Azov Sea to Counter 'Russian Aggression'", în *The Moscow Times*, 12 September 2018, URL: https://themoscowtimes.com/news/ukraine-strengthens-military-presence-azov-sea-counter-russian-agression-62856, accesat la 12 septembrie 2018; „Russia's 'blockade' of Sea of Azov ports angers Ukraine", în *France24*, 26 septembrie 2018, URL: https://www.france24.com/en/20180926-russias-blockade-sea-azov-ports-angers-ukraine, accesat la 26 septembrie 2018; „Ukraine and Russia Take Their Conflict to the Sea", în *Stratfor Worldview*, 24 September 2018, URL: https://worldview.stratfor.com/article/ukraine-and-russia-take-their-conflict-sea, accesat la 24 septembrie 2018; Dorin Popescu, „(Încă) o mare furioasă. Azov", în *Contributors.ro*, 20 august 2018, URL: http://www.contributors.ro/editorial/inca-o-mare-furioasa-azov, accesat la 20 august 2018.

Deși a fost salutată de către liderii euroatlantici, varianta a fost respinsă de opoziția politică macedoneană (inclusiv de președintele statului[21]), dar a stârnit și proteste de stradă în Grecia. Decizia urmează să fie ratificată în cadrul unui referendum organizat în Macedonia la 30 septembrie. Pe acest fundal, a avut loc și o tensionare a relațiilor diplomatice greco-ruse, partea greacă invocând încercări ale Rusiei de subminare a acordului[22].

În urma ratificării acordului de delimitare a frontierei cu Muntenegru (martie 2018), Comisia Europeană a confirmat îndeplinirea de către Kosovo a condițiilor pentru liberalizarea vizelor[23] (18 iulie), decizie care a fost aprobată ulterior în Parlamentul european (septembrie). Președintele sârb propune o nouă variantă de compromis pentru normalizarea relațiilor dintre Priștina și Belgrad (proces deschis încă din 2013 cu medierea Uniunii Europene), condiție cheie pentru avansarea Serbiei către integrarea în comunitatea europeană. Propunerea lui A. Vucic include un schimb de teritorii (Serbia ar primi partea de nord a Kosovo, locuită preponderent de sârbi, în timp ce Kosovo ar primi Valea Presevo, locuită preponderent de etnici albanezi), precum și o autonomie extinsă pentru enclavele sârbești din Kosovo, protecție pentru mănăstirile ortodoxe din Kosovo și compensații financiare pentru pierderea unor proprietăți, inclusiv din domeniul

---

[21] „Parlamentul Macedoniei ratifică din nou acordul cu Grecia privind numele său, depăşind vetoul prezidenţial", în *Agerpres*, 5 iulie 2018, URL: https://www.agerpres.ro/politica-externa/2018/07/05/ parlamentul-macedoniei-ratifica-din-nou-acordul-cu-grecia-privind-numele-sau-depasind-vetoul-prezidential--140193, accesat la 5 iulie 2018.

[22] V.M., „Grecia critică Rusia pentru încercarea de a submina acordul cu Macedonia", în *Hotnews*, 23 iulie 2018, URL: https://www.hotnews.ro/stiri-international-22582102-grecia-critic-rusia-pentru-ncercarea-submina-acordul-macedonia.htm, accesat la 23 iulie 2018; R.M., „Grecia: Ingerință a Rusiei în dosarul Macedonean, Atena va lua "măsuri pentru a garanta interesul național" / Kathimerini anunță expulzarea a doi diplomați ruși", în *Hotnews*, 11 iulie 2018, URL: https://www.hotnews.ro/stiri-international-22561552-grecia-ingerin-rusiei-dosarul-macedonean-atena-lua-suri-pentru-garanta-interesul-ional-kathimerini-anun-expulzarea-doi-diploma.htm, accesat la 11 iulie 2018; I.B., „Presa greacă: Jocul de influenţă al Rusiei în zona Balcanilor", în *Hotnews*, 17 iulie 2018, URL: https://www.hotnews.ro/stiri-international-22571351-presa-greac-jocul-influen-rusiei-zona-balcanilor.htm, accesat la 17 iulie 2018; „Ministrul grec de externe: Grecia, gata să ia măsuri dacă se încalcă principiile suveranității naționale și respectul față de țară", în *Agerpres*, 22 iulie 2018, URL: https://www.agerpres.ro/politica-externa/2018/07/22/ministrul-grec-de-externe-grecia-gata-sa-ia-masuri-daca-se-incalca-principiile-suveranitatii-nationale-si-respectul-fata-de-tara--148786, accesat la 22 iulie 2018.

[23] Comisia Europeană - Comunicat de presă, *Liberalizarea vizelor: Comisia confirmă îndeplinirea de către Kosovo a tuturor criteriilor de referință necesare Bruxelles*, 18 iulie 2018, URL: europa.eu/ rapid/press-release_IP-18-4562_ro.pdf, accesat la 18 iulie 2018.

industrial și energetic[24]. În opinia noastră, este puțin probabil ca în viitorul apropiat negocierea normalizării relațiilor dintre Serbia și Kosovo să conducă la rezultate notabile. De asemenea, în ciuda încercării de a da un nou impuls procesului de integrare a statelor vest-balcanice în UE, dezbaterile pe această temă în contextul Consiliului european din iunie 2018 au ilustrat reticența Franței și a Olandei de a extinde UE în absența unor rezultate concrete în reformele necesare (în special în ceea ce privește corupția)[25].

Bibliografie:

1. *Brussels Summit Declaration Issued by the Heads of State and Gorvenment participating in the meeting of the North Atlantic Council in Brussels,* 11-12 July 2018, URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156624.htm.

2. Pagina web oficială a Agerpres, URL: https://www.agerpres.ro.

3. Pagina web oficială a Comisiei Europene, URL: europa.eu.

4. Pagina web oficială a Hotnews, URL: https://www.hotnews.ro.

5. Pagina web oficială a Reuters, URL: https://www.reuters.com.

6. *The future relationship between the United Kingdom and the European Union*, Presented to Parliament by the Prime Minister by Command of Her Majesty, July 2018, URL: www.gov.uk/government/publications.

[24] V.M., „Preşedintele Serbiei sugerează o variantă de compromis cu Kosovo”, în *Hotnews,* 10 august 2018, URL: https://www.hotnews.ro/stiri-international-22629742-pre-edintele-serbiei-sugereaz-variant-compromis-kosovo.htm, accesat la 10 august 2018.

[25] Gabriela Baczynska, Robin Emmott, „EU puts off Balkan membership talks as France demands reforms”, în *Reuters*, 26 June 2018, URL: https://www.reuters.com/article/us-eu-balkans/eu-puts-off-balkan-membership-talks-as-france-demands-reforms-idUSKBN1JM14M, accesat la 26 iunie 2018.

CAPITOLUL 2: RUSIA
VOSTOK 2018

dr. Cătălina TODOR

La nivel internațional și regional, în perioada supusă analizei, continuă acele dezvoltări specifice modelului spirală al dilemei de securitate ce au în centru Federația Rusă și pentru care problematica transparenței joacă un rol esențial. În cercetări anterioare[26] am subliniat că ZAPAD 2017 a fost un veritabil exemplu al pseudo-transparenței, având în vedere diferența dintre datele anunțate oficial și datele reale estimate la sfârșitul exercițiului. Iar problemele de transparență pot duce la amplificarea tensiunilor regionale și internaționale. De altfel, subiectul transparenței a reprezentat, din 2016 până în prezent, unul dintre cele trei subiecte principale ale dialogului Rusia-NATO desfășurat sub cupola Consiliului NATO Rusia. Acesta a rămas forumul de menținere a comunicării dintre cei doi actori, după sistarea cooperării civile și militare în 2014, ca urmare a anexării ilegale a Peninsulei Crimeea.

În acest context, perioada analizată ne aduce în atenție un alt exercițiu militar de amploare al Federației Ruse. Chiar dacă acesta se înscrie în seria exercițiilor anuale rotaționale de amploare ale Rusiei (Est, Cucaz, Centru, Vest)[27] este de studiat din perspectiva transparenței și ecourilor generate care se pot adăuga dinamicii spirală a dilemei de securitate.

---

[26] Cătălina Todor, „Transparency deficit within NATO-Russia relation – a critical component of the security dilemma”, în *Proceedings International Scientific Conference: Strategies XXI The Complex and Dynamic Nature of the Security Environment*, 7-8 decembrie 2017, Centrul de Studii Strategice de Apărare şi Securitate, Universitatea Naţională de Apărare „Carol I”, URL: https://cssas.unap.ro/en/pdf_books/conference_2017.pdf.

[27] Dmitry Gorenburg, „5 things to know about Russia’s Vostok-2018 military exercises”, în *The Washington Post*, 13 September 2018, URL: https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2018/09/13/5-things-to-know-about-russias-vostok-2018-military-exercises/?noredirect=on&utm_term=433110931f6f, accesat la 14 septembrie 2018.

1. Informații oficiale din partea Federației Ruse

Înaintea desfășurării exercițiului, Rusia își arăta deschidera în direcția transparenței, oferind o serie de date premergătoare manevrelor. Din perspectiva oficială aducem în atenție două tipuri de informații: cele publicate pe site-ul Ministerului Apărării al Federației Ruse și cele făcute publice prin declarațiile ministrul apărării Sergey Shoygu.

Ministerul Apărării al Federației Ruse publica o informare scurtă despre VOSTOK 2018, care în principal se referea la următoarele aspecte:

• *perioada desfășurării*: 11-17 septembrie 2018;

• *locație*: patru terenuri de antrenament și apele teritoriale ale Japoniei, Marea Bering și Marea Okhotsk;

• *forțe implicate*: forțele terestre, aviație, marină;

• *cifre efective*: 300.000 militari; 1.000 avioane și aeronave fără pilot; 80 nave; 36 000 tancuri și alte vehicule;

• *participare internațională*: China – 3.500 militari; China parte a principalei etape a exercițiilor din terenul de instruire Tsugol al Districtului Militar Estic;

• *obiectiv*: îmbunătățirea practicii operațiilor terestre, maritime și aeriene în regiunea estică și regiunea oceanică.[28]

Magnitudinea exercițiului poate fi constatată observând datele de mai sus, făcute publice de către Ministerul Apărării al Federației Ruse. La acestea se adaugă declarațiile lui Sergey Shoygu, care vin să sublinieze amploare sa, prin comparația cu exercițiul ZAPAD-81 (cel mai amplu set de manevre desfășurat în perioada sovietică: 100.000-150.000 soldați în cadrul Pactului de la Varșovia; în Europa de Est)[29]. Shoygu afirma: „Va fi ceva de genul ZAPAD-81, dar, în plus, se va impune un anumit mod de lucru”[30] ... „Imaginați-vă, 36.000 de vehicule militare deplasându-

[28] Ministerul Apărării al Federației Ruse, *Maneuvers Vostok 2018 – Briefing on maneuvers,* URL: http://eng.mil.ru/en/mission/practice/more.htm?id=12194252@egNews, accesat la 11 septembrie 2018.
[29] Lilia Traci, „Rusia îşi etalează puterea militară, prin manevre de o amploare inedită”, în *Agerpres,* 10 septembrie 2018, URL: https://www.agerpres.ro/politica-externa/2018/09/10/rusia-isi-etaleaza-puterea-militara-prin-manevre-de-o-amploare-inedita--173145, accesat la 27 septembrie 2018.
[30] Andrew Osborn, „Russia to hold its biggest war games since fall of Soviet Union”, în *Reuters,* 28 August 2018, URL: https://uk.reuters.com/article/uk-russia-wargames/russia-to-hold-its-biggest-war-games-since-fall-of-soviet-union-idUKKCN1LD0ON, accesat la 10 septembrie 2018.

se în același timp: tancuri, blindate pentru transportul trupelor, vehicule de luptă ale infanteriei. Și toate acestea, desigur, în condiții apropiate cât mai mult posibil de o situație de luptă”[31]. Mai mult, preciza și că VOSTOK 2018 „va fi fără precedent în termeni de arie geografică și putere a centrelor de comandă și de control și a forțelor care vor participa”[32].

Doar dacă observăm aceste date oficiale, diseminate ante VOSTOK, putem trasa câteva subiecte de interes prin detaliile care ne atrag atenția:

• Din perspectiva numărului militarilor implicați, acest exercițiu are de 23 ori mai mulți militari decât cifrele anunțate oficial pentru ZAPAD 2017 (chiar dacă surse internaționale estimau că în realitate ZAPAD a depășit de mai bine de 3 ori cifrele anunțate oficial, de la aproximativ 13.000, la aproximativ 40.000);

• Pentru prima dată China ia parte la acest gen de exerciții: faptul poate fi considerat un mesaj puternic pe care Rusia vrea să îl transmită la nivel internațional.

Post VOSTOK, ministrul apărării rus rezumă manevrele, făcând referiri la magnitudinea exercițiilor (denumindu-le „cele mai mari exerciții din istoria modernă a Rusiei”[33]), la deschiderea în informațiile oferite la nivel internațional despre desfășurarea lui și la faptul că acesta s-a încheiat cu succes („toate obiectivele manevrelor au fost îndeplinite pe deplin”[34]).

Revenind la tema transparenței, în acest sens se menționează: „Ministrul Apărării a acordat o atenție deosebită faptului că manevrele au devenit fără precedent în deschiderea lor”[35]. Comunicatul continuă prin exemplificarea acțiunilor Rusiei îndreptate în direcția oferirii de transparență cu ocazia VOSTOK 2018:

• informări NATO în cadrul Consiliului NATO-Rusia și în cadrul OSCE;

• forțele armate ruse au informat peste 80 de atașați militari și 187 de reprezentanți ai mass-media privind obiectivele și sarcinile evenimentului;

---

[31] Lilia Traci, *op. cit.*, 10 septembrie 2018.

[32] „Vostok-2018 exercise to be unprecedented in scale – Russian defense minister”, în *TASS*, 20 August 2018, URL: http://tass.com/defense/1017852, accesat la 11 septembrie 2018.

[33] Ministerul Apărării al Federației Ruse, *Russian Defence Minister summarises Vostok 2018 maneuvers*, 10 October 2018, URL: http://eng.mil.ru/en/news_page/country/more.htm?id=12199205@egNews, accesat la 10 octombrie 2018.

[34] *Idem*.

[35] *Idem*.

• 326 reprezentanți ai mass-mediei ruse și internaționale au putut mediatiza evenimentul;

• au fost invitați 87 observatori din 59 țări.

Alături de datele care generează informații cu privire la dorința afirmată public a Rusiei de a contribui la sporirea transparenței, în urma exercițiului, de importanță mai sunt și acele aprecieri oficiale care ne indică semnificația dată participării Chinei la exercițiul VOSTOK 2018 de către Rusia. Din comunicatul oficial al Ministerului Apărării al Federației Ruse post manevre reiese dorința de a consolida cooperarea Rusia-China și în zona militară, apreciindu-se: „este pentru prima dată când desfășurăm astfel de exerciții de luptă întrunite de amploare împreună cu forțele armate străine. Vom dezvolta această cooperare militară pentru a spori stabilitatea și securitatea în zona euroasiatică”[36]. Afirmația este în aceeași linie cu declarațiile liderilor Federației Ruse și Chinei, cu ocazia întrevederii aflate sub cupola forumului economic de la Vladivostok, desfășurat aproape concomitent cu VOSTOK 2018. Vladimir Putin și Xi Jinping punctau relaţiile de încredere dintre Moscova şi Beijing, în varii domenii (de la politică până la securitate, apărare) și dorința de a le dezvolta în continuare[37].

Din perspectiva oficială a Rusiei putem observa că, atât declarațiile pre și post VOSTOK 2018, au fost în direcția sublinierii magnitudinii manevrelor, dorinței afirmate public de a oferi transparență în urma derulării lor, dar și manifestării deziderattului de consolidare în continuare a relațiilor ruso-chineze ca sistem de referință pentru mediul de securitate în regiune.

2. Preocupări internaționale

Îngrijorările comunității internaționale au fost mai ales în direcția consolidării militare a Federației Ruse. În acest sens, reprezentantul Oficiului de Presă NATO,

---

[36] *Idem*.

[37] Lilia Traci, „Vladimir Putin: Relaţiile dintre Rusia şi China în domeniul apărării sunt bazate pe încredere”, în *Agerpres*, 11 septembrie 2018, URL: https://www.agerpres.ro/politica-externa/2018/09/11/vladimir-putin-relatiile-dintre-rusia-si-china-in-domeniul-apararii-sunt-bazate-pe-incredere--173916, accesat la 12 septembrie 2018.

Dylan White afirma că VOSTOK 2018: „se înscrie într-o tendinţă pe care o vedem de la un timp: o Rusie mai sigură pe ea, care îşi majorează semnificativ bugetul apărării şi prezenţa militară”[38]. White face apel la transparență și predictibilitate[39].

Din perspectivă regională, putem menționa și faptul că Japonia își exprina temerile ca Rusia să își sporească prezența militară în zonă (inclusiv Insulele Kurile ca punct de disensiune între cele două state)[40].

Ceea ce era cert încă dinaintea desfășurării exercițiilor era faptul că, așa cum prezentau surse mass-media, întreg repertoriul modern al armatei ruse urma să fie angrenat în VOSTOK 2018: rachete Iskander; tancuri T-80 şi T-90; recentele avioane de luptă Su-34 şi Su-35; fregate echipate cu rachete Kalibr.[41]

Mai mult, într-o sinteză France Presse, se apreciază că NATO denunța exercițiile, văzându-le ca pe o repetiţie a „unui conflict de mare anvergură”[42], iar expertul militar Pavel Felghengauer făcea o serie de declarații care avertizau asupra semnificației VOSTOK 2018 la nivelul mediului de securitate internațional. El considera că acest exercițiu „este o pregătire pentru un viitor război mondial. Statul Major rus consideră că acesta s-ar putea produce după 2020: fie un război global, fie o serie de conflicte regionale de amploare. Şi inamicul sunt SUA şi aliaţii lor”[43]. La acestea se adăuga și semnificația participării Chinei, ca factor cheie, potrivit lui Felghengauer acesta: „nu este un semn, un mesaj, ci pregătirea unui război real de mare amploare”[44].

Totuși, Maria Zaharova, purtătorul de cuvânt al Ministerului de Externe al Federației Ruse, făcea o serie de afirmații îndreptate în direcția dezminţirii acestor temeri: „VOSTOK 2018 se desfăşoară departe de zona de responsabilitate a NATO şi nu schimbă cu nimic securitatea statelor sale membre”[45]. Mai mult aserțiunile lui

---

[38] Lilia Traci, *op. cit.*, 10 septembrie 2018.
[39] Andrew Osborn, *op. cit.*, 28 August 2018.
[40] Gabriela Ionescu, Gabriela Badea, „Vostok-2018: Exerciţii militare ale armatei ruse în Marea Japoniei”, în *Agerpres*, 15 septembrie 2018, URL: https://www.agerpres.ro/politica-externa/2018/09/15/vostok-2018-exercitii-militare-ale-armatei-ruse-in-marea-japoniei--176580, accesat la 21 septembrie 2018.
[41] Lilia Traci, *op. cit.*, 10 septembrie 2018.
[42] *Idem*.
[43] *Idem*.
[44] *Idem*.
[45] *Idem*.

Vladimir Putin se îndreaptă în sfera încadrării exercițiului VOSTOK în categoria acțiunilor defensive și a sublinierii deschiderii de a informa comunitatea internațională pe tema manevrelor: „politica noastră externă este orientată spre o colaborare constructivă cu toate ţările interesate ... acesta este motivul pentru care 87 observatori din 59 de ţări ale lumii asistă la aceste manevre”[46]. Pe de altă parte, tot Vladimir Putin confirmă intențiile de a continua consolidarea militară a Federației Ruse, apreciind următoarele: „datoria noastră este să fim pregătiţi să ne apărăm suveranitatea, securitatea şi interesele naţionale, iar dacă este necesar să ne sprijinim aliaţii. Deci, vom continua să consolidăm forţele armate, să le echipăm cu ultimele generaţii de arme şi tehnologie, să dezvoltăm cooperarea militară pe plan internaţional”[47].

3. Ecouri post VOSTOK 2018

Cu ocazia întâlnirii secretarului general NATO cu ministrul de externe Sergey Lavrov, în cadrul celei de-a 73-a sesiune a Adunării Generale a Națiunilor Unite (24-25 septembrie 2018), s-a adus în discuție exercițiul VOSTOK 2018, mai ales în contextul importanței schimburilor de informații (dialogului) pentru actuala stare de tensiune, menținută de existența dezacordurilor profunde în anumite chestiuni esențiale specifice mediului de securitate regional european. Astfel, Jens Stoltenberg afirma: „NATO și Rusia au dezacorduri serioase cu privire la o serie de probleme, ceea ce face dialogul nostru și mai important. Astăzi, am discutat despre postura și exercițiile militare, inclusiv despre exercițiul recent al Rusiei, VOSTOK, precum și despre exercițiul viitor al NATO Trident Juncture. Am subliniat, de asemenea, preocupările NATO față de acțiunile agresive în derulare ale Rusiei în Ucraina și am exprimat puternică solidaritate cu Regatul Unit în urma atacului din Salisbury. Ministrul Lavrov și cu mine am fost de acord să continuăm legăturile”[48]. Prin

---

[46] Lilia Traci, „Vostok-2018: Vladimir Putin susţine că Rusia nu are şi nu poate avea planuri agresive”, în *Agerpres*, 13 septembrie 2018, URL: https://www.agerpres.ro/politica-externa/2018/09/13/vostok-2018-vladimir-putin-sustine-ca-rusia-nu-are-si-nu-poate-avea-planuri-agresive--175146, accesat la 14 septembrie 2018.

[47] *Idem*.

[48] NATO, *NATO Secretary General joins world leaders for UN General Assembly*, 26 September 2018, URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_158289.htm?selectedLocale=en, accesat la 30 septembrie 2018.

urmare, schimbului de informații care include VOSTOK 2018 îi este evidențiată importanța în crearea de transparență și predictibilitate în mediul internațional.

Post manevre, au fost suspiciuni asupra lipsei de acuratețe a informațiilor declarate oficial de către Rusia. De această dată, spre deosebire de ZAPAD 2017, când numărul militarilor a fost estimat ca fiind probabil de 3 ori mai mare decât cel anunțat oficial[49], în cazul VOSTOK specialiștii consideră că acesta ar fi putut fi mult mai mic față de cel anunțat oficial, având în vedere efortul necesar unei asemenea mobilizări. Spre exemplu, potrivit expertului militar rus Alexander Golts, ar fi aproape imposibil de susținut un exercițiu la o scară atât de mare ca cea anunțată pentru VOSTOK 2018, fără a constrânge legăturile de transport limitate între Rusia Centrală și Orientul Îndepărtat timp de câteva săptămâni.[50]

De aceea considerăm că o posibilă supra declarare a unor cifre cu privire la numărul militarilor și tehnicii militare ar putea fi avut ca scop realizarea unei declarații de forță și consolidare militară. În acest sens Justin Dell aprecia că scopul manevrelor ar fi fost acela de a face o demonstrație de forță Washingtonului și NATO, cel mai probabil o declarație politică comună ruso-chineză în această direcție sau o declarație de consolidare a relațiilor lor. Aceasta chiar dacă Dell consideră prematură semnificația de aliere dintre China și Rusia la VOSTOK 2018. Chiar dacă relațiile sunt mai strânse în ultima perioadă, totuși există puncte potențiale divergente importante: teritorile Orientului Îndepărtat Rus, diferențele culturale care fac aderența la valori comune mai dificilă etc.[51]. Totuși Dell consideră manevrele ca o demostrare a consolidării militare ruse[52].

Pe de altă parte, China la rândul ei a avut o serie de interese pentru a se angrena în această manifestare de forță. Zi Yang, specialist în cadrul Școlii de Studii Internaționale S. Rajaratnam (RSIS), Universitatea Tehnologică Nanyang,

---

[49] A se vedea detalii în Cătălina Todor, „Dezvoltări, acțiuni și reacții ale Federației Ruse cu impact asupra mediului de securitate internațional", în *Evaluare strategică 2017: Noi provocări într-o lume tot mai fracturată*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I", București, 2018, pp. 75-117.
[50] Dmitry Gorenburg, *op. cit.*, 13 September 2018.
[51] Justin Dell, „Eyes East: Bringing 'Vostok 2018' into Focus", NATO Association of Canada, 24 September 2018, URL: http://natoassociation.ca/eyes-east-bringing-vostok-2018-into-focus, accesat la 28 septembrie 2018.
[52] *Idem.*

Singapore, sistematiza patru mari factori posibili motivatori ai Chinei: 1. să arate rivalilor că apropierea ruso-chineză funcționează și să demonstreze capabilitățile de luptă la sol ale armatei chineze (având în vedere deteriorarea relațiilor cu SUA în mandatul lui D. Trump și tensiunile regionale cu actori precum India și Vietnam), 2. să afișeze Rusiei rezultatele reformei sale militare și că este capabilă să ducă un război modern, 3. să testeze rezultatele propriei reforme militare, și, nu în ultimul rând, 4. să învețe de la omologii ruși care se întorc din campaniile din estul Ucrainei și Siria[53]. Din perspectiva Chinei, angrenarea sa nu a fost făcută fără ca și anumite interese ale ei să fie aservite. Informațiile inexacte, lipsite de acuratețe între declarațiile oficiale și cele reale de după desfășurarea manevrelor, este probabil să fi fost voit exploatate ca impact atât de către Rusia, cât și de către China. Zi Yang aprecia că: „exagerarea unor analiști și a mass-mediei cu privire la VOSTOK 2018 ca începutul unei noi alianțe militare chino-ruse se potrivește perfect interesului Beijingului și Moscovei în proiectarea unei imagini puternice și unificate, în ciuda existenței suspiciunii reciproce"[54].

Astfel, considerăm că cele mai importante ecouri ale manevrelor desfăsurate între 11 și 17 septembrie 2018 sunt:

• VOSTOK 2018 un alt model de pseudo-tranparență alături de ZAPAD 2017, chiar dacă dintr-o altă perspectivă și cu alte interese față de acesta (dacă la ZAPAD 2017 este posibil ca pseudo-tranparența să fi fost folosită de Rusia pentru a nu intra sub incidența unor misiuni de observare în coordonatele stabilite de către Documentul de la Viena, în cazul VOSTOK 2018 aceasta e posibil să fi fost utilizată pentru a face o demonstrație de forță la nivel regional și internațional);

• VOSTOK 2018 ca demonstrație de forță militară pentru SUA și echilibru de putere alături de China.

Concluzionăm prin a sublinia că transparența este un element esențial în atenuarea dinamicilor pe modelul spirală al dilemei de securitate. De aceea cu privire

---

[53] Zi Yang, „Vostok 2018: Russia and China's Diverging Common Interests", în *The Diplomat*, 17 September 2018, URL: https://thediplomat.com/2018/09/vostok-2018-russia-and-chinas-diverging-common-interests, accesat la 22 septembrie 2018.
[54] *Idem*.

la Federația Rusă este esențial de urmărit dacă aceasta va reuși să genereze o transparență reală sau va continua să ofere comunității internaționale exemple de pseudo-transparență care contribuie la întreținerea tensiunilor pe model spirală.

Bibliografie:

1. DELL, Justin, „Eyes East: Bringing ’Vostok 2018’ into Focus”, NATO Association of Canada, 24 September 2018, URL: http://natoassociation.ca/eyes-east-bringing-vostok-2018-into-focus.

2. GORENBURG, Dmitry, „5 things to know about Russia’s Vostok-2018 military exercises”, în *The Washington Post*, 13 September 2018, URL: https://www.washingtonpost.com/news/monkey-cage/wp/2018/09/13/5-things-to-know-about-russias-vostok-2018-military-exercises/?noredirect=on&utm_term=433110931f6f.

3. IONESCU, Gabriela; BADEA, Gabriela, „Vostok-2018: Exerciţii militare ale armatei ruse în Marea Japoniei”, în *Agerpres*, 15 septembrie 2018, URL: https://www.agerpres.ro/politica-externa/2018/09/15/vostok-2018-exercitii-militare-ale-armatei-ruse-in-marea-japoniei--176580.

4. Ministerul Apărării al Federației Ruse, *Maneuvers Vostok 2018 – Briefing on maneuvers*, URL: http://eng.mil.ru/en/mission/practice/more.htm?id=12194252@egNews.

5. Ministerul Apărării al Federației Ruse, *Russian Defence Minister summarises Vostok 2018 maneuvers*, 10 October 2018, URL: http://eng.mil.ru/en/news_page/country/more.htm?id=12199205@egNews.

6. NATO, *NATO Secretary General joins world leaders for UN General Assembly*, 26 September 2018, URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_158289.htm?selectedLocale=en.

7. OSBORN, Andrew, „Russia to hold its biggest war games since fall of Soviet Union”, în *Reuters*, 28 August 2018, URL: https://uk.reuters.com/article/uk-russia-wargames/russia-to-hold-its-biggest-war-games-since-fall-of-soviet-union-idUKKCN1LD0ON.

8. TODOR, Cătălina, „Transparency deficit within NATO-Russia relation – a critical component of the security dilemma”, în *Proceedings International Scientific Conference: Strategies XXI The Complex and Dynamic Nature of the Security Environment,* 7-8 decembrie 2017, Centrul de Studii Strategice de Apărare şi Securitate, Universitatea Naţională de Apărare „Carol I”, URL: https://cssas.unap.ro/en/pdf_books/conference_2017.pdf.

9. TODOR, Cătălina, „Dezvoltări, acțiuni și reacții ale Federației Ruse cu impact asupra mediului de securitate internațional”, în *Evaluare strategică 2017: Noi provocări într-o lume tot mai fracturată*, Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, București, 2018.

10. TRACI, Lilia, „Rusia îşi etalează puterea militară, prin manevre de o amploare inedită”, în *Agerpres,* 10 septembrie 2018, URL: https://www.agerpres.ro/politica-externa/2018/09/10/rusia-isi-etaleaza-puterea-militara-prin-manevre-de-o-amploare-inedita--173145.

11. TRACI, Lilia, „Vladimir Putin: Relaţiile dintre Rusia şi China în domeniul apărării sunt bazate pe încredere”, în *Agerpres*, 11 septembrie 2018, URL: https://www.agerpres.ro/politica-externa/2018/09/11/vladimir-putin-relatiile-dintre-rusia-si-china-in-domeniul-apararii-sunt-bazate-pe-incredere--173916.

12. TRACI, Lilia, „Vostok-2018: Vladimir Putin susţine că Rusia nu are şi nu poate avea planuri agresive”, în *Agerpres,* 13 septembrie 2018, URL: https://www.agerpres.ro/politica-externa/2018/09/13/vostok-2018-vladimir-putin-sustine-ca-rusia-nu-are-si-nu-poate-avea-planuri-agresive--175146.

13. „Vostok-2018 exercise to be unprecedented in scale – Russian defense minister”, în *TASS,* 20 August 2018, URL: http://tass.com/defense/1017852.

14. YANG, Zi, „Vostok 2018: Russia and China’s Diverging Common Interests”, în *The Diplomat,* 17 September 2018, URL: https://thediplomat.com/2018/09/vostok-2018-russia-and-chinas-diverging-common-interests.

UNIVERSITATEA NAŢIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I”

Redactor de ediţie: CS III dr. Marius POTÎRNICHE

Lucrarea are 22 pagini.

Centrul de Studii Strategice de Apărare şi Securitate
Şoseaua Panduri, nr. 68-72, sector 5, Bucureşti
Telefon: 021.319.56.49; Fax: 021.319.57.80
E-mail: cssas@unap.ro; Website: http//cssas.unap.ro

1626/2018